

A korlátozottan cselekvőképesekek, illetve cselekvőképtelenek által kötött szerződések érvényességi kérdései – fókuszban a vagyoni jogi kérdések

I. A cselekvőképességről általában

A **cselekvőképesség** az embernek az a joga, hogy saját akaratnyilatkozatával, saját nevében szerezhet jogokat és vállalhat kötelezettségeket. Kizárólag azt a természetes személyt illeti meg, aki az ügyei viteléhez szükséges belátási képességgel rendelkezik, azaz akaratnyilatkozata kialakításában szellemi és/vagy testi fogyatékosága nem akadályozza.

Polgári Törvénykönyv a továbbiakban: Ptk.) 11. §(1) Cselekvőképes mindenki, akinek cselekvőképességét a törvény nem korlátozza vagy nem zárja ki. (2) Aki cselekvőképes, maga köthet szerződést vagy tehet más jognyilatkozatot. (3) A cselekvőképességet korlátozó szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmis.

Ezen állapot két formája az **aktív** és **passzív** cselekvőképesség:

- Az **aktív** cselekvőképesség azt jelenti, hogy az ember saját maga köthet szerződéseket vagy tehet egyéb jognyilatkozatokat;
- **passzív** cselekvőképesség a hozzá intézett nyilatkozatok érvényes elfogadására vonatkozó képessége.

A törvény abból az elvből indul ki, hogy a cselekvőképesség minden embert megillet, ha cselekvőképessége a törvény értelmében nem esik korlátozás alá, vagy nincs kizárva. **A cselekvőképtelenség, illetőleg a korlátozott cselekvőképesség intézménye lényegében védeni kívánja azoknak a személyeknek a törvényes érdekeit, akik fiatal koruk vagy testi, szellemi fogyatékoságuk miatt erre nem képesek.**

E körben megjegyzendő, hogy általában a polgári jogi cselekvőképességhez igazodik a **perbeli cselekvőképesség**, azzal a lényeges eltéréssel, hogy korlátozott perbeli cselekvőképesség nincs. A polgári jogi értelemben cselekvőképtelen személyeknek általában perbeli cselekvőképességük sincs, mert a teljes cselekvőképesség hiánya a perbeli cselekvőképességet is kizárja. De kivételesen, például a gondnokság alá helyezés megszüntetése iránti perben a cselekvőképtelen személy is perbeli cselekvőképességgel rendelkezik.

A perben a korlátozottan cselekvőképes személy is általában cselekvőképtelen.

E szabály alól is vannak kivételek:

- a házassági perben a korlátozottan cselekvőképes házastárs teljes perbeli cselekvőképességgel rendelkezik (házasság érvénytelenítése, érvényességének, létezésének, nemlétezésének megállapítása és a házasság felbontása);
- a korlátozottan cselekvőképes személy személyhez fűződő jogai védelmében maga is felléphet;
- a gondnokság alá helyezési perre mondja ki a korlátozottan cselekvőképes fél (felperes vagy alperes) teljes perbeli cselekvőképességét.

A cselekvőképességtől el kell határolni a **vétőképesség** fogalmát. Vétőképes az, akitől életkora és ehhez igazodó szellemi fejlettsége alapján el lehet várni, hogy magatartása jogellenességét felismerje. A vétőképesség (felróhatóság) a jogellenes magatartásokért való helytállás egyik feltétele.

Akinek belátási képessége hiányzik vagy fogyatékos, vétőképtelennek minősül, ezért magatartása nem lehet vétkes, azaz felróható. A törvény a cselekvőképtelenséggel ellentétben a vétőképtelenség ismérveit nem határozza meg. A vétőképtelenségnek nincsenek fokozatai és a vétőképesség hiánya önmagában az életkorból eredően nem állapítható meg. A bíróságnak mindig esetenként kell a vétőképesség megléte, vagy hiánya tárgyában állást foglalnia. E körben valamennyi körülmény együttes mérlegelésének eredményeként állapítható meg, hogy a károkozó a károkozás idején rendelkezett-e belátási képességgel, mennyiben volt képes magatartása jogellenességének, káros következményeinek felismerésére. Ebből következik, hogy adott esetben a teljesen cselekvőképtelen kiskorú, vagy a cselekvőképességet érintő gondnokság alatt álló nagykorú személy is lehet vétőképes.

II. A cselekvőképesség korlátozása gondnokság alá helyezéssel

Ptk. 14. §(1) Korlátozottan cselekvőképes az a nagykorú, akit a bíróság ilyen hatállyal gondnokság alá helyezett. (2) A gondnokság alá helyezést a nagykorú személy házastársa, egyeneságbeli rokona, testvére, a gyámhatóság és az ügyész kérheti. (3) Ha a gondnokság alá helyezés szükségességéről a gyámhatóság tudomást szerez, a gondnokság alá helyezési eljárást meg kell indítania, ha ezt a (2) bekezdésben meghatározott közeli hozzátartozó a gyámhatóságnak a perindítás szükségességéről való tájékoztatását követő 60 napon belül nem teszi meg. (4) Cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá a bíróság azt a nagykorú személyt helyezi, akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége a pszichés állapota, szellemi fogyatkozása vagy szenvedélybetegsége miatt - általános jelleggel, illetve egyes ügycsoportok vonatkozásában - tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent.

Az a nagykorú korlátozottan cselekvőképes, akit a bíróság ilyen hatállyal gondnokság alá helyezett. A korlátozott cselekvőképességet eredményező gondnokság alá helyezés együttes feltételei a következők:

- Kizárólag a törvényben meghatározott valamely egészségi oknak kell fennállnia: pszichés állapot vagy szellemi fogyatkozás, illetőleg szenvedélybetegség. Egyéb egészségi állapot a gondnokság alá helyezésre nem ad alapot. A jogszabály a pszichés állapotot nevesíti, melyet egyrészt a pszichiátriai szakma uralkodó szóhasználatának követése, másrészt pedig az indokolt, hogy az "elmebeteg", vagy "elmeállapot" kifejezésekhez a közfelfogás megbélyegző jelleget társít. A kóros állapotban lévő személy beteg, ezért a korábbi "kóros szenvedély" fogalmat, a tényleges tartalmat egyértelműen kifejező szenvedélybetegség szóhasználat váltotta fel.

- Bármelyik, a törvényben meghatározott és fennálló egészségi ok miatt nagymértékben csökkent a nagykorú személy ügyei viteléhez szükséges belátási képessége. A belátási képesség nagymértékű csökkenése lehet akár tartós, akár pedig időszakonként visszatérő. Az együttes feltételekből következik, hogy önmagában a pszichés betegség fennállása nem indokolja a gondnokság alá helyezést. Erre ugyanis csak akkor kerülhet sor, ha emiatt a betegnek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége pl. tartósan és nagymértékben csökkent. *Például a süketnémaság sem szolgálhat alapul a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezésre, mert a süketnémaság - ha ehhez kóros pszichés elváltozás nem járul - csupán olyan testi fogyatkozást jelent, amely miatt az érintett személy a környezetével nehezebben képes érintkezni.*
- A belátási képesség nagymértékű csökkenése önmagában a jogi következmények beálltához nem elegendő, mert ehhez szükséges az az eljárásjogi feltétel is, hogy a nagykorú személyt valamely - a belátási képességét a jogszabályban megkívánt mértékben befolyásoló - okból a bíróság jogerős ítélettel cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezze. A gondnokság alá helyezés hatálya az ezt kimondó ítélet jogerőre emelkedését követő naptól kezdődik, azaz a jogerős ítélet meghozatala előtt tett nyilatkozatra visszaható hatálya nincs. A jogerős ítélet meghozataláig a nagykorú személy polgári jogi szempontból nem tekinthető korlátozottan cselekvőképesnek, és ezért vele szemben az e jogi kategóriához fűzött jogkövetkezmények sem alkalmazhatóak. Nincs ugyanis olyan törvényi rendelkezés, amely a belátási képességnek a csökkent voltát gondnokság alá helyezés nélkül értékelhetővé tenné. A fentiekből következik az is, hogy az ítélet jogerőre emelkedéséig az alperesként perbe vont személyt cselekvőképesnek kell tekinteni.

Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a belátási képességnek tartósan vagy időszakosan visszatérő, nagymértékű csökkenése nem csak mindenre kiterjedően korlátozhatja a nagykorút a cselekvőképességében, és nem kizárt, hogy a betegsége következtében csak a mindennapi élet meghatározott területén vagy területein nem rendelkezik az ügyei viteléhez szükséges belátási képességgel.

A fentiek nyomán a bíróság meghatározhatja azokat az ügycsoportokat, amelyekben a gondnokolt teljes cselekvőképességgel rendelkezik. Nincsen tehát akadálya annak, hogy a bíróság a felsorolásban szereplő ügycsoporton belül egy konkrét ügyfajta tekintetében tartsa csak fenn az érintett személy döntési autonómiáját. Természetesen az is lehetséges, hogy a gondnokság alá helyezettnek az ügyei önálló viteléhez szükséges belátási képessége minden területen csökkent. Ilyenkor a bírósági ítélet nem tartalmaz rendelkezést a cselekvőképesség fenntartásáról. A bíróság ítéletében mindezeket túl meghatározhatja azokat az ügycsoportokat, amelyek tekintetében a nagykorút cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezi. Amely ügycsoportot a jogerős ítélet nem nevesíti, a gondnokság alá helyezett teljes cselekvőképességgel rendelkezik, és ezért ezekben az ügyekben önállóan tehet érvényes jognyilatkozatokat.

A cselekvőképességet korlátozó gondnokság elrendeléséhez két ok együttes fennállása szükséges: egyrészt az alperes károsodott egészségi állapotának ténye, másrészt az, hogy ez az állapot az alperes belátási képességére olyan kihatással legyen, ami az alapjogként védett személyes döntési autonómiájának korlátozását indokolja. Mindkét feltételt annak kell bizonyítania, aki a gondnokság alá helyezést kéri – rögzíti a Legfelsőbb Bíróság egyik ítéletében.

A bíróság jogerős ítéletével az alperest általános jelleggel - tehát valamennyi ügycsoport vonatkozásában - cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezte, a kötelező felülvizsgálat megindításának határidejét 2007. június 1. napjában határozta meg, továbbá rendelkezett az alperes tulajdonában álló ingatlanokra nézve a gondnokság tényének földhivatali bejegyzéséről és az alperes adatainak a gondnokoltak névjegyzésébe történő bevezetéséről.

A megállapított tényállás szerint az alperes a 2003 nyarán elszenvedett balesete és az azt követő műtéti beavatkozások idején testileg és szellemileg is elesett és kiszolgáltatott helyzetben volt, állapota azonban 2003 őszétől - mozgáskorlátozottsága mellett - jelentősen javult, a róla való gondoskodást és ellátást maga szervezi meg. A perben kirendelt dr. F. Gy. igazságügyi pszichiáter szakértő véleményének a leleti és véleményi részében az alperes minden tekintetben rendezett pszichés státuszát rögzíti azzal, hogy „belátási képessége részlegesen és időszakonként visszatérően nagymértékben csökkenhet”. A bíróság által feltett kérdésre adott válaszában ugyanakkor leszögezi, hogy az alperes ügyei viteléhez szükséges belátási képessége a korához mérten kis mérvű szellemi fogyatkozása miatt „időközönként visszatérően nagymértékben csökkent”.

A felperes módosított keresetében az alperes cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezését kérte, az alperes a kereset teljesítését ellenezte. A jogerős ítélet indokolása szerint az idézett szakértői vélemény és az alperessel közvetlen kapcsolatot nem tartó N. J. tanú vallomása kellő bizonyítékul szolgált annak megállapítására, hogy az alperesnek a Ptk. szerinti gondnokság alá helyezése szükséges, mivel számára csak ezúton biztosítható a számon kérhető felelősséggel ellátható segítségnyújtás.

A jogerős ítélet ellen az alperes pontosított felülvizsgálati kérelemmel élt, amelyben a jogerős ítélet hatályon kívül helyezését és a kereset elutasítását, illetve az elsőfokú bíróság új eljárásra utasítását kérte akként, hogy az eljárás megismétlésének elrendelése esetén a Legfelsőbb Bíróság más bíró kijelöléséről is rendelkezzen.

Álláspontja szerint a jogerős ítélet törvénysértően támaszkodik a belső ellentmondásokat is tartalmazó szakértői véleményre és az azzal részben egyező, érdektelennek nem tekinthető tanú vallomására. A bíróság az egyéb peradatokat indokolás nélkül értékelési körén kívül hagyta, ezért az eljárásjogi szabálysértések az érdemi döntésre is kiható törvénysértést eredményeztek. A felperes felülvizsgálati ellenkérelme a jogerős ítélet hatályban tartására irányult. A felülvizsgálati kérelem alaposnak bizonyult.

A cselekvőképesség az embernek az a képessége, amelynél fogva saját akaratelhatározásával, saját nevében jogokat szerezhetsen és kötelezettségeket vállalhat. A cselekvőképesség elismerése egyben az ember alkotmányos alapjoga is, amelynek korlátozására kizárólag a törvény által meghatározott esetekben, törvényesen lefolytatott eljárás keretei között van lehetőség.

A Ptk. alapján cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá a bíróság azt a nagykorú személyt helyezi, akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége - a pszichés állapota, szellemi fogyatkozása vagy szenvedélybetegsége miatt - általános jelleggel, illetve egyes ügycsoportok vonatkozásában tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent.

A törvény szövegéből következik, hogy a cselekvőképességet korlátozó gondnokság elrendeléséhez két ok együttes fennállása szükséges: egyrészt az alperes károsodott egészségi állapotának ténye, másrészt az, hogy ez az állapot az alperes belátási képességére olyan kihatással legyen, ami az alapjogként védett személyes döntési autonómiájának korlátozását indokolja. A fenti körülmények bizonyítása az arra hivatkozó felet terhelte.

Az alperes pszichés, szellemi életében jelentkező kórosság megállapítása olyan különleges orvosi szakértelmet igénylő kérdés, amelynek megítéléséhez igazságügyi szakértői vélemény beszerzése szükséges. Abban a tárgyban azonban, hogy a szakértői vélemény szerinti állapot a mindennapi életviszonyok szempontjából az alperes belátási képességét, az indokolt igényeinek megfelelő ésszerű döntési készségét korlátozza-e és mennyiben, a bíróság az alperes személyes meghallgatása, körülményeinek részletes feltárása és az egyéb peres adatok egybevetésével hoz jogi döntést. Az alapul szolgáló ügyben a bíróság tévedett, amikor az alperes körülményeit és kórtörténetét figyelmen kívül hagyva ítéletét döntően dr. F. Gy. igazságügyi pszichológus szakértő önmagával is ellentmondó véleményére, illetve az alperessel kapcsolatot nem tartó tanú vallomására alapította.

A perbeli adatokból megállapítható, hogy a 85 éves alperes férje 2003 februárjában meghalt, ekkor a teljesen magára maradt alperes egy ismerős ügyvédet keresett fel az ügyei intézésére. Az alperes tulajdonában áll két budapesti lakásingatlan és két, vidéken lévő belterületi ingatlan 1/2 tulajdoni hányada, továbbá jelentős, pénzintézeteknél elhelyezett készpénzvagyonnal is rendelkezik. Az ingatlanok másik 1/2 része a férje tulajdonában állott, ezeknek törvényes örököse szintén az alperes. 2003 júniusában az alperes combnyaktörést szenvedett, ennek következtében 2003. nyarán két alkalommal műtéti beavatkozás céljából kórházi kezelés alatt állott. Kórházi tartózkodása alatt kiszolgáltatott helyzetét felismerve egyetértett azzal, hogy a gyámhatóság részére vagyongazdálkodó gondnokot (Ptk. 224. §) rendeljen ki, ami az akkori elesettsége és bizonytalan helyzete mellett ésszerű és indokolt intézkedés volt. A kórházban 2003. augusztus 18-án fogantatott pszichiátriai konzílium eredménye szerint azonban az alperes pszichotikus állapota ekkor sem állt fenn, a korának és helyzetének megfelelő realitáskontrollal rendelkezett (dr. P. M. szakorvos véleménye).

A gyámhatóság a 2003. október 1-jén kelt határozatával a korábban kirendelt vagyongazdálkodó gondnok felmentése után nevezett az alperes zár- és ideiglenes gondnokául kirendelte. Az ideiglenes gondnok tevékenysége arra korlátozódik, hogy az alperes nyugdíjából és megtakarított pénzéből havonta kifizeti a rezsizsámlákat és átadja az alperesnek a gondozási díjához és megélhetéséhez általa szükségesnek tartott összegeket. A 2004. december 3-án készült környezettanulmány szerint az alperes kiegyensúlyozott körülmények között él, a saját maga által választott gondozói által nyújtott ellátását megfelelőnek ítéli.

A bíróság által kirendelt dr. F. Gy. pszichiáter szakértő 2004. március 3-án a lakásán vizsgálta meg az alperest, ahol rendezett körülményeket tapasztalt. A szakértői vélemény leleti részében foglaltak szerint az alperesnél pszichés szempontból kóros elváltozás nem volt észlelhető, és erre a hetero-anamnézis sem igazolt pozitív adatokat. A műtéti utáni traumatikus élményei után az alperes lelkiileg konszolidálódott, és a szakértő azt is rögzítette, hogy az alperes „idős kori szellemi leépülése a koránál kisebb mérvűnek imponáló”. A bíróság kérdésére adott az a szakértői válasz, hogy az alperes ügyei viteléhez szükséges belátási képessége időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent, mind a szakértői megállapításokkal, mind az egyéb peres adatokkal ellentétben áll.

A bíróság kirendelt szakértő helyett - akár véleményének előterjesztése előtt, akár az után - más szakértőt rendelhet ki, ha ezt bármely okból szükségesnek tartja. Ilyenkor a szakértő a bíróság felhívására köteles a szükséges felvilágosítást megadni, vagy a fél erre irányuló indítványára a bíróság más szakértőt rendel ki. Az ügyben azonban a fenti intézkedésekre nem volt szükség.

A nyilvánvaló ellentmondást tartalmazó szakértői vélemény ismeretében a felperes további bizonyítás elrendelését nem kérte. Az ellentmondást a perben feltárt egyéb adatok, az alperesnek a tárgyalásokon tett összefüggő, logikus nyilatkozatai, a környezettanulmány szerinti életvitele, továbbá az alperes által becsatolt dr. Sz. J. és dr. M. I. igazságügyi elmeorvos szakértő véleménye megnyugtatóan feloldotta.

Az említett csatolt szakértői vélemények ugyanis az alperes pszichés státuszát dr. F. Gy. szakértői véleményével mindenben egyezően jellemezték, arra is kiterjedően, hogy az alperes időskori szellemi hanyatlása magas életkora ellenére is csupán enyhe fokú, gondolkodása alakilag és tartalmilag ép, csak fizikai ellátásra szorul, ezt azonban reálisan felméri és elfogadja.

Mindezen adatoknak az egybevetése alapján nem helytálló az a ténymegállapítás, hogy az alperesnek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége pszichés állapota, vagy szellemi fogyatkozása miatt általános jelleggel tartósan, vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent, ezért a bíróság jogerős ítéletében a Ptk. 14. §-ának (4) bekezdését törvénysértően alkalmazva helyezte az alperest cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá. Mivel a megfelelő határozat meghozatalához szükséges ténynek a felülvizsgálati eljárásban az iratok alapján maradéktalanul megállapíthatóak voltak, a Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletét hatályon kívül helyezte és a jogszabályoknak megfelelő döntést hozott. Egyben az elsőfokú bíróság útján intézkedett a gondnokság alá helyezésnek az ingatlan-nyilvántartásból és a névjegyzékből való törléséről. (Legf. Bír. Pfv. II. 21.057/2005. sz.)

A cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezési per megindítására az érintett nagykorú házastársa, egyeneságbeli rokona, testvére, a gyámhatóság, vagy az ügyész kérheti. Más hozzátartozó azonban (például a gondnokság alá helyezendő személy nagybátyja, vagy élettársa) a perindításra nem jogosult. **A gyámhatósági jogkört a helyi önkormányzat jegyzője gyakorolja.** A gyámhivatal a gondnokság alá helyezés iránt akkor indít pert, ha a gondnokság alá helyezendő személynek nincs házastársa és egyenes ági rokona, vagy van ugyan, de azok nem kívánnak pert indítani.

A cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezés iránti per kizárólag a gondnokság alá helyezendő személlyel, mint alperessel szemben indítható meg, aki a perben teljes cselekvőképességgel rendelkezik. A gondnokság alá helyezési per bármikor megindítható. Ha a gyámhatóság észleli, hogy szükséges a nagykorú személy gondnokság alá helyezése iránt pert indítani, erről köteles értesíteni az érintett perindításra jogosult hozzátartozóit. A tájékoztatástól számított 60 nap eltelte után a gyámhatóság köteles a perindításra, ha ezen időtartamon belül a hozzátartozók valamelyike a gondnokság alá helyezés iránt keresetlevelet nem nyújtott be.

A gondnokság alá helyezési perekben csak a tényállás minden oldalú tisztázása után lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy a gondnokság alá helyezés feltételei fennállnak-e. A megalapozott döntés meghozatala érdekében a bíróságnak azt kell eldöntenie, hogy az alperes szenved-e olyan pszichés betegségben vagy van-e olyan szellemi fogyatkozása, illetve szenvedélybetegsége, amely nagymértékben csökkenti a belátási képességét, és ha igen, az minden ügye vitelére, vagy csak egyesekre hat-e ki. Ezek megállapítása részben jogi, részben orvosi szakkérdés. Ezért a bíróságnak fel kell derítenie az alperes személyi és vagyoni viszonyait, milyen magatartást tanúsít a mindennapi élet szokásos teendői körében, rendelkezik-e az ügyei viteléhez szükséges aktivitással és kellő ismerettel, milyen a viszonya a környezetével, az általános szociális beilleszkedése, és életvezetése megfelel-e a környezetében szokásos követelményeknek. Az alperes személyes meghallgatásának e körben kiemelkedő jelentősége van, hiszen ennek során a bíróság közvetlen észleléssel szerezhet meggyőződést az alperes pszichés állapotáról. Egy ügyben sem mellőzhető a tanúbizonyítás lefolytatása és az igazságügyi elmeorvos szakértő véleményének beszerzése. A perindítást megelőzően beszerzett orvosi véleményre alapítva gondnokság alá helyezést kimondó ítélet nem hozható. Az elmeállapotot a perben kirendelt állandó, vagy kijelölt igazságügyi elmeorvos szakértővel vagy elmeorvos szakorvossal kell megvizsgáltatni.

Ptk. 14/A. § (1) A bíróságnak a cselekvőképesség korlátozását kimondó ítéletében rendelkeznie kell a gondnokság alá helyezés kötelező felülvizsgálata iránti eljárás megindításának időpontjáról, mely nem lehet későbbi, mint az ítélet jogerőre emelkedésétől számított 5 év. (2) A felülvizsgálati eljárást a gyámhatóságnak kell megindítania. A kereseti kérelem a gondnokság alá helyezés megszüntetésére, annak hatályában való fenntartására, a cselekvőképességet korlátozó gondnokság cselekvőképességet kizáró gondnoksággá változtatására, a cselekvőképességet kizáró gondnokság cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezésre történő módosítására, illetve cselekvőképességet korlátozó gondnokság esetén a gondnokolt által önállóan nem gyakorolható jogkörök módosítására irányulhat.

A cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezés, a nagykorú cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezése is nem határozatlan időre szól. Az idő múlásával ugyanis a beteg állapota akár pozitív, akár negatív módon jelentősen változhat, és méltánytalan helyzetet eredményez, ha akár évtizedekig nem vizsgálja senki, mennyiben valósak a jogerős ítélet ténybeli megállapításai.

A törvény ezért írja elő, hogy a bíróságnak az ítéletében kell meghatároznia, hogy milyen időpontban kell kötelezően megindítani a gondnokság alá helyezés felülvizsgálata iránti eljárást. A törvény ebben a körben csak a felülvizsgálati eljárás legkésőbbi időpontját nevesíti, mégpedig akként, hogy arra az ítélet jogerőre emelkedését követő 5 év eltelte előtt kell, hogy sor kerüljön. E végső határidőn belül a bíróság a konkrét ügy összes körülményét mérlegelve szabadon dönt az időpont megállapítása tekintetében. Azt, hogy a kötelező felülvizsgálat időpontját hogyan kell az ítéletben meghatározni, a törvény nem határozza meg. Ezért azt a bíróság akár időtartam (például az ítélet jogerőre emelkedésétől számított 3 év), akár pontos időpont (pl. 2009. április hónap) megjelölésével is megteheti. A kötelező felülvizsgálat bevezetése nem jelenti azt, hogy a gondnokság megszüntetésére irányuló per megindítására jogosult személyek - maga a gondnokolt is - bármikor ne kérhetnék a gondnokság megszüntetését vagy módosítását."

III. Cselekvőképesség kizárása gondnokság alá helyezéssel

*Ptk. 15. § (1) Cselekvőképtelen az a nagykorú, akit a bíróság cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezett.
(2) A gondnokság alá helyezést a nagykorú személy házastársa, egyeneságbeli rokona, testvére, a gyámhatóság és az ügyész kérheti.
(3) Ha a gondnokság alá helyezés szükségességéről a gyámhatóság tudomást szerez, a gondnokság alá helyezési eljárást meg kell indítania, ha ezt a (2) bekezdésben meghatározott közeli hozzátartozó a gyámhatóságnak a perindítás szükségességéről való tájékoztatást követő 60 napon belül nem teszi meg.
(4) A cselekvőképességet kizáró gondnokság alá a bíróság azt a nagykorú személyt helyezi, akinek ügyei viteléhez szükséges belátási képessége - pszichés állapota vagy szellemi fogyatkozása miatt - tartósan teljes mértékben hiányzik.
(5) A bíróságnak a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezést kimondó ítéletében rendelkeznie kell a 14/A. § szerinti felülvizsgálatról, kivéve, ha az érintett személy belátási képességének hiánya véglegesnek tekinthető. Erről az igazságügyi orvosszakértőnek szakértői véleményében nyilatkoznia kell.*

Cselekvőképtelen a jogerős bírói ítélettel gondnokság alá helyezett személy. A nagykorú személy cselekvőképtelenséget kizáró gondnokság alá helyezésének feltételei:

- Ilyen hatályú gondnokság alá helyezésre egészségi ok: így pszichés állapot vagy szellemi fogyatkozás fennállása esetén kerülhet sor. Egyéb kóros állapot, mint egészségügyi ok - mint például a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezést indokolható szenvedélybetegség - a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezésre nem ad alapot.
- További feltétel, hogy a pszichés állapot vagy a szellemi fogyatkozás miatt a nagykorú személy belátási képessége tartósan, és teljes mértékben hiányozzon.
- A cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés is határozott időtartamra szól, a kötelező felülvizsgálat intézménye folytán.
- A belátási képesség tartós és teljes hiánya önmagában a jogi következmények alkalmazásához nem elegendő, mert szükséges az is, hogy a bíróság a nagykorú személyt jogerős ítélettel cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezze.
- A cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezési per megindítására az érintett nagykorú házastársa, egyeneságbeli rokona, testvére, a gyámhatóság, vagy az ügyész jogosult.

A gyámhatósági jogkört a helyi önkormányzat jegyzője gyakorolja. A gyámhivatal a gondnokság alá helyezés iránt akkor indít pert, ha a gondnokság alá helyezendő személynek nincs házastársa és egyenes ági rokona, vagy van ugyan, de azok nem kívánnak pert indítani. A cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés iránti per kizárólag a gondnokság alá helyezendő személlyel, mint alperessel szemben indítható meg. A perindításra bármikor sor kerülhet. Ha a gyámhatóság észleli, hogy szükséges a nagykorú személy gondnokság alá helyezése iránt pert indítani, erről köteles tájékoztatni az érintett személy perindításra jogosult hozzátartozóit. Ha a jogosultak a pert a tájékoztatástól számított 60 napon belül nem indítják meg, a gyámhatóság köteles a gondnokság alá helyezés iránt a keresetlevelet előterjeszteni.

A felülvizsgálati eljárást főszabályként a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés kimondó jogerős ítéletre is kimondja, azonban egy esetben annak mellőzésére is lehetőséget ad. Ha ugyanis a perben beszerezett igazságügyi orvosszakértői vélemény szerint a belátási képesség teljes hiánya véglegesnek tekinthető, a bíróságnak nem kell rendelkeznie ítélete kötelező felülvizsgálatáról. Kizárólag a perbeli szakvélemény egyértelmű megállapítása esetén kerülhet erre sor. Ha a szakvélemény szerint a belátási képesség teljes hiánya nem tekinthető véglegesnek, e körben a bíróság nem mérlegelheti felül a szakértői álláspontot még akkor sem, ha a rendelkezésre álló egyéb bizonyítékok alapján benne az a meggyőződés alakul ki, hogy az alperes állapota végleges.

A gondnokság alá helyezési perekben csak a tényállás minden oldalú tisztázása után lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy a gondnokság alá helyezés feltételei fennállnak-e. A megalapozott döntés meghozatala érdekében a bíróságnak azt kell eldöntenie, hogy az alperes szenved-e olyan pszichés betegségben vagy van-e olyan szellemi fogyatkozása, illetve szenvedélybetegsége, amely nagymértékben csökkenti a belátási képességét, és ha igen, az minden ügye vitelére, vagy csak egyesekre hat-e ki. Ezek megállapítása részben jogi, részben orvosi szakkérdés. Ezért a bíróságnak fel kell derítenie az alperes személyi és vagyoni viszonyait, milyen magatartást tanúsít a mindennapi élet szokásos teendői körében, rendelkezik-e az ügyei viteléhez szükséges aktivitással és kellő ismerettel, milyen a viszonya a környezetével, az általános szociális beilleszkedése, és életvezetése megfelel-e a környezetében szokásos követelményeknek. Az alperes személyes meghallgatásának e körben kiemelkedő jelentősége van, hiszen ennek során a bíróság közvetlen észleléssel szerezhet meggyőződést az alperes pszichés állapotáról.

IV. Cselekvőképtelenség gondnokság alá helyezés nélkül

Ptk. 17. § (1) Gondnokság alá helyezés nélkül is cselekvőképtelen az, aki olyan állapotban van, hogy ügyei viteléhez szükséges belátási képessége - tartósan vagy a jognyilatkozata megtételekor átmenetileg - teljesen hiányzik.

(2) A gondnokság alá helyezés nélkül cselekvőképtelen személy jognyilatkozata - a (3) bekezdésben foglalt kivétellel - semmis.

(3) A gondnokság alá helyezés nélkül is cselekvőképtelen nagykorú személy jognyilatkozatát - a végintézkedése kivételével - cselekvőképtelenség miatt nem lehet semmisnek tekinteni, ha tartalmából és körülményeiből arra lehet következtetni, hogy a jognyilatkozat a fél cselekvőképessége esetében is indokolt lett volna.

A ténylegesen cselekvőképtelen állapotú személyeknek csak egy része áll gondnokság hatálya alatt. Az a személy minősül gondnokság alá helyezés hiányában is cselekvőképtelennek, aki olyan állapotban van, hogy az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége teljesen hiányzik. A belátási képesség teljes hiányának fennállása esetén e rendelkezéseket kell alkalmazni, függetlenül attól, hogy ténylegesen mi - pszichés állapot, szellemi fogyatkozás, szenvedélybetegség, gyógyszer-, kábítószer-, alkoholfogyasztás, vagy pl. altatás következtében előállt bódult állapot stb. - idézte azt elő.

A belátási képességnek csak a teljes hiánya eredményez cselekvőképtelenséget. Ezért ha a személy a belátási képességében csak korlátozott volt, ez a megtett jognyilatkozata érvényességét nem érinti. A belátási képességnek nem csak a tartós, de átmeneti - azaz a jognyilatkozat tételekor fennálló - teljes hiánya is a cselekvőképtelenség megállapítására vezet.

A gondnokság alá helyezés nélkül is cselekvőképtelen személy jognyilatkozata semmis. A cselekvőképtelen személy által kötött szerződés, illetőleg az egyoldalú nyilatkozat semmisségének megállapításához külön eljárásra nincs szükség, az érvénytelenségre bárki határidő nélkül hivatkozhat. A módosított törvény hiszen különválasztja a cselekvőképtelenségnek és korlátozott cselekvőképességnek az életkoron alapuló, és a nagykorú személyekre vonatkozó szabályait, ezekhez kapcsolódóan önállóan rendelkezik a közös szabályokról, s ezen belül önállóan a relatív semmisség szabályáról is.

A jognyilatkozatnak a tényleges cselekvőképtelenség miatti semmisségére történő hivatkozás jogát bárki függetlenül attól gyakorolhatja, hogy a semmisséghez fűződő jogkövetkezmény levonása melyik fél érdekét szolgálja. Nem lehet semmisnek tekinteni a cselekvőképtelen nyilatkozatát, ha annak tartalmából és a körülményekből az következik, hogy a jognyilatkozat megtétele a fél cselekvőképessége esetén is indokolt lett volna.

Előfordul, hogy a bíróság az előtte folyamatban lévő perben észlel olyan körülményeket, amelyek arra utalnak, hogy a gondnokság alá nem helyezett fél cselekvőképességgel nem rendelkezik (pl. nem képes felfogni a keresetlevél tartalmát). Ha adatok merülnek fel arra, hogy a félnek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége teljesen hiányzik, akkor a bíróságnak a kirendelt ügygondnok részvétele mellett kell az eljárást folytatnia. A Legfelsőbb Bíróság egyik vonatkozó határozata alapján időskori téveseszmés elmebetegség akkor is indokolja a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezést, ha az alperes a háztartását és mindennapi ügyeit ellátja ugyan, de rendszeres segítségre szorul, melyet a környezetében élőkől - állapotánál fogva - nyilvánvalóan nem remélhet.

Az elsőfokú bíróság az ítéletével az alperest cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezte, elrendelte az alperesnek a gondnokoltak névjegyzékébe történő bejegyzését, valamint a jogerős ítéletnek a polgármesteri hivatal és a bíróság hirdetőtáblájára történő kifüggesztését, és felhívta a földhivatalt, hogy az alperes tulajdonában álló 4/24 ingatlanilletőségre a gondnokság alá helyezés tényét jegyezze be. Az elsőfokú ítélet ellen az alperes fellebbezéssel élt.

A másodfokú bíróság az ítéletével az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta azzal, hogy a jogerős ítélet megküldésével megkereste a gyámhivatalt a gondnok kirendelése és az esetleg szükséges egyéb intézkedések megtétele végett, elrendelte a gondnokság alá helyezésről hirdetmény kibocsátását és annak 15 napra történő kifüggesztését. A jogerős ítélet indokolása szerint a 73 éves alperes tartósan fennálló időskori téveseszmés elmebetegségben szenved, amely miatt az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége tartósan, nagyfokban csökkent. 1995-ben az alperes a lakásingatlanának a megvásárlásával és az abba történő beköltözéssel kapcsolatos ügyeket önállóan intézte, és az említett időpont óta a saját háztartásával kapcsolatos teendőket önállóan látja el, a szükséges mértékű segítséget pedig önálló intézkedéssel oldja meg. Az alperes és a vele közös tulajdonú ingatlanban lakó társtulajdonosok között jószomszédi viszony nem alakult ki, mert az alperes által tartott kutyával kapcsolatban közöttük kölcsönös nézeteltérések merültek fel.

Ennek következményeként az alperesnek az öccsével összefüggésben kialakult téves eszméje kihatott az udvarban lakó társtulajdonosokra is: azzal vádolja őket, hogy az öccse felbujtására a tulajdonostársak behatolnak a lakásába, onnan különböző dolgokat elvisznek, lyukat fűrnak a lakásába, oda belövellenek, a kéményen át pedig mérgező festéket eresztenek le.

Az alperes e magatartása miatt a társtulajdonosok a felpereshez és a Varga utcai Ideggondozó Intézethez fordultak, amelynek következményeként az alperes előbb kórházi kezelés alatt, majd rendszeres ideggondozó intézeti ellenőrzés alatt állott. Az orvosi, illetve a gyógyszeres kezelés hatására az állapota konszolidálódott, elmetünetei nagymértékben elhalványodtak. 1999. január 12-én azonban kijelentette, hogy a továbbiakban nem hajlandó a kezelést folytatni, és az említett időpontot követően a szükséges vizsgálatokon nem jelent meg. A tulajdonostársakkal kapcsolatos téveseszméi változatlanul fennállnak, az életkörülményei pedig egyértelműen arra utalnak, hogy az ügyeinek az intézésében segítségre szorul, amely csak gondnok kirendelése útján biztosítható. Az így megállapított tényállás alapján a perben eljáró bíróságok kétséget kizáróan bizonyítottak találták azt, hogy az alperesnek az időskori téveseszmés elmebetegsége miatt az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége tartósan, nagyfokban csökkent, ezért a felperes keresetének helyt adtak.

A jogerős ítélet ellen az alperes felülvizsgálati kérelemmel élt a másodfokú bíróság ítéletének a hatályon kívül helyezése, valamint az elsőfokú bíróság ítéletének a megváltoztatása és a felperes keresetének az elutasítása iránt. A felülvizsgálati kérelmének részletesen kifejtett indokai szerint helyesen mutatott rá az elsőfokú bíróság arra, hogy a társtulajdonosokkal azért nem alakult ki jó viszonya, mert az általa megfelelően gondozott kutyájának a tartását ellenezték, és az ezzel összefüggő vita indította el azt a „lavinát”, amelynek eredményeként a gondnokság alá helyezésére sor került. A jó viszony hiánya legalább olyan mértékben vezethető vissza a társtulajdonosok magatartására, mint a sajátjára, a jószomszédi viszony hiánya azonban sem alapja, sem indoka nem lehet a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezésének.

Az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége ugyanis sem tartósan, sem időszakonként visszatérően, sem kisebb, sem nagyobb mértékben nem csökkent, az ingatlanának eladását teljes mértékben egyedül intézte, a háztartási és ház körüli munkákat, az életvitelével járó egyéb napi teendőket és a szükséges hivatali ügyintézt is önállóan látja el, sem a társtulajdonosok, sem mások segítségére nem szorul. 1999. január 19. óta orvosi vizsgálaton valóban nem jelent meg, éppen az orvosok tanácsolták viszont azt, hogy a továbbiakban nem szükséges orvosi ellenőrzésekre járnia, hanem elegendő az, ha csupán a részére felírt gyógyszereket szedi, e gyógyszerek viszont nem elmetünetek kezelésére, hanem csupán a közérzetének javítására szolgálnak. Az orvos szakértői véleményből nem állapítható meg az, hogy a belátási képessége akár az elmeállapota, akár a szellemi fogyatkozása vagy valamilyen kóros szenvedélye miatt tartósan vagy időszakonként nagymértékben csökkent lenne, önmagában az elmebetegség bizonyított fennállása sem indokolhatná viszont a gondnokság alá helyezését. A vele haragos viszonyban álló szomszédoktól elfogulatlan tanúvallomás nem volt várható, tévedtek ezért a perben eljáró bíróságok akkor, amikor a kihallgatott tanúk vallomása és a perben beszerzett orvos szakértői vélemény alapján a gondnokság alá helyezés feltételeinek a fennállását állapították meg. A felperes felülvizsgálati ellenkérelme a jogerős ítélet hatályban tartására irányult. A felülvizsgálati kérelem alaptalannak bizonyult.

I. Iratellenesen hivatkozik az alperes a felülvizsgálati kérelmében arra, hogy a perben eljáró bíróságok az ítélezésük alapjául szolgáló tényállást kizárólag az alperessel haragos viszonyban álló társtulajdonosok tanúvallomására, valamint a perben beszerzett igazságügyi orvos szakértői véleményre alapították volna.

A peres iratok tartalma, valamint az első- és másodfokú bíróság ítéletének az indokolása ugyanis nem hagy kétséget afelől, hogy a perben eljáró bíróságok a tényállás megállapítása során az alperes társtulajdonosainak a tanúvallomásán, valamint a Debreceni Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetének az elmeorvos szakértői véleményén felül az alperes személyes előadására, a perben kihallgatott érdektelen tanúk vallomására, az alperes és a társtulajdonosok között folyamatban volt hatósági eljárások adataira, az alperes által a szomszédainak írt levelek tartalmára, valamint a Városi Egészségügyi Szolgálat Pszichiátriai Ambulancia és Gondozó Intézet felnőtt részlegének az orvosi igazolásában foglaltakra is figyelemmel voltak. Az 1952. évi III. törvényben (a továbbiakban: Pp.) foglaltaknak megfelelően jártak el akkor, amikor a perben kirendelt igazságügyi elmeorvos szakértő véleményét az ítélezésük alapjául elfogadták, hiszen a szakértői vélemény leleti és véleményi része egymással összhangban áll, az homályosnak vagy hiányosnak nem tekinthető, önmagával, más szakértő leletével és a bizonyított tényekkel ellentétben nem áll, a helyessége tekintetében pedig kétség sem merült fel. A rendelkezésre álló bizonyítékok egymással való egybevetése és a maguk összességében történő értékelése a Pp.-ben rögzített elveknek megfelelt, és a jogerős ítélet által megállapított tényállás okszerűtlen vagy logikailag ellentmondó ténymegállapításokat sem tartalmaz. Nincs helye ezért a szabad bírói mérlegeléssel megállapított tényállás felülvizsgálati eljárásban történő felülmérlegelésének, a bizonyítékok újbóli értékelésének.

II. A Polgári Törvénykönyv vonatkozó rendelkezései szerint cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá a bíróság azt a nagykorú személyt helyezi, akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége - elmebeli állapota, szellemi fogyatkozása vagy valamilyen kóros szenvedélye miatt - tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent. Az idézett törvényhely szerint a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezésnek két együttes (konjunktív) feltétele van: egyrészt az elmebetegség, szellemi fogyatkozás vagy valamilyen kóros szenvedély fennállása, másrészt pedig az ügyek viteléhez szükséges belátási képességnek az említett okokra visszavezethető tartós vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent volta.

Helyesen hivatkozott tehát az alperes a felülvizsgálati kérelmében arra, hogy önmagában az orvosilag meghatározott elmebetegségi betegségének a pusztán fennállása a gondnokság alá helyezését még nem alapozza meg, ha az az ügyei viteléhez szükséges belátási képesség fentebb részletezett csökkent voltával nem párosul (Lásd.: BH1970. 6486., PJD. IV. 4.). Alaptalanul érvel viszont azzal, hogy a perbeli esetben az említett törvényes feltételek együttesen nem állnának fenn.

Az aggálytalan igazságügyi elmeorvos szakértői vélemény szerint ugyanis az alperes tartósan fennálló időskori téveseszmés elmebetegségben (pszichosis paranoides senilis) szenved, amelynek következtében az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége tartósan nagyfokban csökkent, miért is a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezése orvosi szempontból javasolt, a háztartásával és életvitelével járó teendőket pedig önállóan elvégzi, és a szükséges ügyintézés is önállóan ellátja ugyan, e tekintetben azonban - a per adatai szerint - rendszeres segítségre is szorul, de e segítséget a környezetében élőktől - a rájuk is kiterjedő téves eszméi miatt - nyilvánvalóan nem remélheti. A kifejtettekre tekintettel a Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletet hatályában fenntartotta. (Legf. Bír. Pfv. II. 21.768/1999. sz.)

V. Jognyilatkozatok a cselekvőképesség korlátozása és kizárása körében

A gondnokság alá helyezett korlátozottan cselekvőképes személy jognyilatkozatai

- 14/B. § (1) A korlátozottan cselekvőképes személy jognyilatkozata általános jelleggel, illetve a bíróság ítéletében meghatározott ügycsoportok tekintetében - a (2) bekezdésben foglaltak kivételével - csak akkor érvényes, ha azt a gondnoka beleegyezésével vagy utólagos jóváhagyásával tette. A gondnokolt és gondnoka közötti vita esetén a gyámhatóság dönt. Ha a korlátozottan cselekvőképes személy cselekvőképessége válik, maga dönt a függő jognyilatkozatainak érvényességéről.
- (2) A korlátozottan cselekvőképes személy a gondnoka közreműködése nélkül is
- tehet olyan személyes jellegű jognyilatkozatot, amelyre a jogszabály feljogosítja;
 - megkötheti a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe tartozó kisebb jelentőségű szerződéseket;
 - rendelkezik a munkaviszonyból, munkaviszony jellegű jogviszonyból, társadalombiztosítási, szociális és munkanélküli ellátásból származó jövedelme 50%-ával; annak erejéig kötelezettséget is vállalhat;
 - megköthet olyan szerződéseket, amelyekkel kizárólag előnyt szerez.
- (3) A korlátozottan cselekvőképes gondnokolt közokiratban feljogosíthatja a gondnokát - annak hozzájárulása esetén - arra, hogy helyette és nevében - általános jelleggel - eljárjon, jognyilatkozatot tegyen, kivéve a (2) bekezdésben meghatározott jognyilatkozatokat, illetve azokat, amelyeknél jogszabály a korlátozottan cselekvőképes személy saját nyilatkozatát kívánja meg.
- (4) A gondnokolt a (3) bekezdés szerinti általános felhatalmazást teljes bizonyítóerejű magánokirattal - a gondnok egyidejű tájékoztatása mellett - bármikor visszavonhatja.
- (5) Azonnali intézkedést igénylő esetben, illetve külön törvényben foglaltak szerint a gondnok a (3) bekezdésben meghatározott megállapodás hiányában is eljárhat a korlátozottan cselekvőképes gondnokolt helyett.

Az általános szabály szerint a korlátozottan cselekvőképes személy érvényes jognyilatkozatot - a gondnokság alá helyezés általános jellege esetén minden tekintetben, részleges jelleg esetén az ítéletben meghatározott ügycsoportok tekintetében - csak törvényes képviselője előzetes beleegyezésével vagy utólagos jóváhagyásával tehet. Ha a jognyilatkozat létrejött, addig, amíg a törvényes képviselő az előzetes beleegyezését, illetőleg az utólagos jóváhagyását nem adja meg, függő jogi helyzet áll fenn, mert a korlátozottan cselekvőképes személy jognyilatkozata ugyan létrejött, de nem érvényes.

A függő helyzet a törvényes képviselő nyilatkozatával válik egyértelművé. Előzetes beleegyezés vagy utólagos jóváhagyás esetén a létrejött jognyilatkozat érvényessé válik, ezek hiányában az érvénytelen. Ha azonban a függő jogi helyzetben a korlátozottan cselekvőképes személy cselekvőképessé válik - akár azért, mert nagykorú lett, akár azért, mert a bíróság a gondnokság alá helyezést jogerős ítélettel megszüntette - saját maga dönt a jognyilatkozata érvényességéről. A törvény értelmében a gondnok és a gondnokolt jognyilatkozatának eltérése esetén a vitás kérdésben a gyámhatóság dönt.

A korlátozottan cselekvőképes személy olyan önálló nyilatkozatai, melyek érvényességéhez nem szükséges a törvényes képviselő előzetes beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása:

- Azok a személyes jellegű jognyilatkozatok, amelyeket a korlátozottan cselekvőképes személy jogszabályi felhatalmazás alapján csak személyesen tehet meg. Így:
 - a korlátozottan cselekvőképes személy is eljárhat cselekvőképes személy képviselésében. Ilyen esetben a korlátozottan cselekvőképes személy, mint képviselő az általa képviselt nevében olyan jognyilatkozatokat is tehet, amelyeket egyébként saját nevében a gondnok előzetes engedélyével vagy utólagos jóváhagyásával sem tehetne.
 - a korlátozottan cselekvőképes személy önállóan tehet házasságkötési nyilatkozatot, és közvégrendeletet,
 - maga is felléphet a személyhez fűződő jogai védelmében,
 - munkaviszonyt létesíthet,
 - megtilthatja, hogy halála esetén testéből szerveit vagy szöveteit átültetés céljából eltávolítsák.

Van azonban olyan személyesen tehető jognyilatkozat, melynek érvényességéhez a törvényes képviselő vagy a gyámhatóság hozzájárulása szükséges. A korlátozottan cselekvőképes személy apaságot elismerő nyilatkozata csak akkor érvényes, ha ehhez a törvényes képviselő hozzájárul. Ha a törvényes képviselő a hozzájárulásban tartósan gátolva van, vagy nem adja meg, azt a gyámhatóság hozzájárulása pótolja.

- A korlátozottan cselekvőképes személy megkötheti azokat a kisebb jelentőségű szerződéseket, amelyek a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe tartoznak. Ezeket az ügyleteket minden esetben az adott helyzetben, és a gondnokolt körülményeitől függően kell értékelni.
- A teljes munkabérrel való szabad rendelkezés és kötelezettségvállalás szabályát kizárólag a kiskorúak esetében áll fenn, míg a gondnokolt számára csak a részleges rendelkezési jog biztosított a munkából, a társadalombiztosítási, munkanélküli és szociális ellátásból származó jövedelem tekintetében.
- A korlátozottan cselekvőképes személy olyan szerződések önállóan megköthet, amelyek számára kizárólag előnyszerzést eredményeznek (például ajándékozási szerződést köthet, mint megajándékozott).

Míg a kiskorúak esetében a törvényes képviselő jogosult az ígért vagy adott ajándék visszautasítására, addig a gondnokolt esetében ilyen rendelkezés nincs. Ezért a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezett személy részére ígért vagy adott ajándékot a gondnok nem utasíthatja vissza.

A gondnoknak a korlátozottan cselekvőképes személy nevében tett önálló jognyilatkozatára 3 esetben kerülhet sor:

- ha erre a gondnokot külön törvény jogosítja fel. Így például az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvénynek a beteget megillető önrendelkezési jogkörébe tartozó egyes jognyilatkozatokat, a gondnokolt fertőző betegsége esetén a gondnok is megteheti az otthoni elkülönítéshez szükséges nyilatkozatot, a magánnyugdíj pénztárat terhelő titoktartás körében felhatalmazást adhat a pénztár tag gondnokolt kiszolgáltatható adatkörére, és a gondnokolt egészségügyi és személyazonosító adatainak a törvényben meghatározott céloktól eltérő kezelésére etc.
- ha a gondnokolt közokiratba foglaltan jogosítja fel a gondnokot a helyette és nevében történő általános jellegű eljárásra. Ilyen felhatalmazás azonban még közokiratba foglaltan sem adható érvényesen azon jognyilatkozatok tekintetében, melyeket a gondnokolt a jogszabály alapján önállóan tehet meg, és azokra sem, amelyekre jogszabály a gondnokolt személyes nyilatkozatát kívánja meg.

Nem rendelkezik a törvény arról, hogy milyen jogkövetkezménnyel jár, ha a gondnokolt a felhatalmazás visszavonásakor elmulasztja a gondnok egyidejű tájékoztatására vonatkozó kötelezettségét. Ez a kérdés abból a szempontból bír jelentőséggel, hogy érvényesnek tekinthető-e a gondnok azon jognyilatkozata (eljárása), melyet a visszavonást tartalmazó köz- vagy teljes bizonyító erejű magánokirat keltét követően, de a visszavonásról tudomást szerzését megelőzően tett a gondnokolt nevében. Álláspontunk szerint a Ptk. rendelkezéseinek megfelelő alkalmazásával a gondnokolt mulasztásának az a jogkövetkezménye, hogy a gondnok megtett jognyilatkozatának vagy eljárásának érvényességét nem lehet vitatni.

- a gondnok külön felhatalmazás nélkül is eljárhat az azonnali intézkedést igénylő esetekben Azt, hogy az adott eset valóban azonnali intézkedést követelt-e, a gondnokolt érdekeinek védelme szempontjából, és annak vizsgálata mellett kell megítélni, hogy annak megtétele valóban halaszthatatlan volt-e (pl. a gondnokolt vagyonát fenyegető kárveszély esetén az azt elhárító intézkedésnek a gondnokolt részéről, és időben később történő megtétele - a gondnok előzetes beleegyezésével vagy utólagos jóváhagyásával - már nem lett volna alkalmas a kár bekövetkezésének elhárítására).

A gondnokság alá helyezett cselekvőképtelen személy jognyilatkozata:

15/A. § (1) A cselekvőképtelen személy jognyilatkozata - a (2) bekezdésben foglalt kivétellel - semmis; nevében gondnoka jár el. A gondnoknak a véleménynyilvánításra képes gondnokolt kívánságát, kéréseit - pl. a tartózkodási helyére vonatkozóan - a döntések meghozatala előtt meg kell hallgatnia és lehetőség szerint figyelembe kell vennie. Ha a gondnok e kötelezettségét folyamatosan megszegi, ez az elmozdítását vonhatja maga után. (2) A cselekvőképtelen személy maga is megkötöheti azokat a csekély jelentőségű szerződéseket, amelyek a mindennapi életben tömegesen fordulnak elő, és különösebb megfontolást nem igényelnek.

Kiindulópont, hogy a cselekvőképtelen személy jognyilatkozata semmis, nevében gondnoka jár el.

Kiemelkedően fontos szabály továbbá, hogy a gondnoknak az a kötelezettsége, hogy a vélemény-nyilvánításra képes gondnokolt kívánságát, kéréseit meg kell hallgatnia, és - lehetőség szerint - figyelembe kell vennie a döntés meghozatala során. A törvény ennek elmulasztásához szankciót is fűz, mert e kötelezettség folyamatos megszegése a gondnok elmozdítását vonhatja maga után. Azt, hogy a gondnok a döntéseit folyamatosan és következetesen a gondnokolt meghallgatása nélkül hozza meg, bárki, így maga a gondnokság alá helyezett személy, illetve a környezetében élők is jelezhetik a gyámhatóságnak.

Ahhoz, hogy a törvényben nevesített forgalmi ügyletet a cselekvőképtelen érvényesen megköthesse, 4 együttes feltételnek kell fennállnia:

- a cselekvőképtelen személy a szerződést közvetlenül maga köti és teljesíti (pl. kisebb bevásárlást bonyolít).
- a szerződésnek csekély jelentőségűnek kell lennie. E feltétel meglétét a közfelfogás szerint, de minden esetben az adott helyzetben, és a gondnokolt körülményeitől függően kell értékelni.
- Az ügylet csak olyan lehet, amely a mindennapi életben tömegesen fordul elő. A tömegesen megfogalmazás azt jelenti, hogy ilyen típusú jogügyletet a lakosság széles köre köt rendszeresen (pl. minden nap) vagy időszakonként rendszeresen visszatérően.
- Csak olyan ügyletek vonhatók ebbe a körbe, amelyek különösebb megfontolást nem igényelnek.

A cselekvőképtelen személy által kötött szerződés, illetőleg az egyoldalú nyilatkozat semmisségének megállapításához külön eljárásra nincs szükség, az érvénytelenségre bárki határidő nélkül, de csak a cselekvőképtelen személy érdekében.

A cselekvőképességet korlátozó és a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezettetre vonatkozó közös szabályok:

16. § (1) A cselekvőképtelen személy gondnoka, korlátozott cselekvőképesség esetén pedig az érintett személy és gondnoka jognyilatkozatainak érvényességéhez a gyámhatóság jóváhagyása szükséges, ha a jognyilatkozat a gondnokolt

- a) tartására,
- b) örökösödési jogviszony alapján megillető jogára vagy kötelezettségére,
- c) ingatlanulajdonának átruházására vagy bármely módon történő megterhelésére vonatkozik, ide nem értve azt az esetet, amikor az ingatlan ellenérték nélküli megszerzésével egyidejűleg kerül sor haszonélvezet alapítására,
- d) a 20/B. § alapján beszolgáltatott vagyona, vagy
- e) vagyonának mértékétől függően a gondnokot kirendelő határozatban megállapított összeget, de legalább 50 000 Ft-ot meghaladó értékű egyéb vagyontárgyára, vagyoni értékű jogára vonatkozik.

(2) A gyámhatóság kivételesen indokolt esetben hozzájárulhat

- a) a cselekvőképtelen személy gondnoka, korlátozott cselekvőképesség esetén pedig a gondnokolt és a gondnok közös kérelmére a gondnokság alá helyezett személy leszármazójának önálló háztartás alapításához, fenntartásához, illetve más létfontosságú célja eléréséhez a gondnokság alatt álló vagyonának terhére; a támogatás mértéke a leszármazó kötelesrészét nem haladhatja meg;
- b) a korlátozottan cselekvőképes gondnokolt és gondnoka közös kérelmére a gondnokolt által történő - az a) pontban foglaltak alá nem tartozó - ajándékozáshoz vagy jogokról ellenérték nélkül lemondásához, illetve közcélra történő felajánlásához, feltéve, hogy a jogügylet a gondnokolt megélhetését nem veszélyezteti.

(3) Nincs szükség a gyámhatóság jóváhagyására

- a) bírósági vagy közjegyzői határozattal elbírált jognyilatkozat érvényességéhez,
b) ha a bíróság ítéletében a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezett személy cselekvőképességét az (1) bekezdésben meghatározott jognyilatkozatok tekintetében nem korlátozta.

Alapvetően a korlátozottan cselekvőképes személy jognyilatkozatának érvényességéhez törvényes képviselőjének előzetes beleegyezésére vagy utólagos jóváhagyására van szükség, míg a cselekvőképtelen személy helyett a gondnok teszi meg a jognyilatkozatokat. A gyámhatóság jóváhagyása szükséges:

- azok a jognyilatkozatok, amelyek a gondnokolt tartására vonatkoznak. Ilyennek kell tekinteni a rokonok eltartására vonatkozó rendelkezések hatálya alá tartozó minden jognyilatkozatot, de a tartási és életjáradéki szerződést is.
- gyámhatósági jóváhagyásra szorul a gondnok minden olyan jognyilatkozata, amely öröklési jogviszonnyal kapcsolatban a gondnokoltat megillető jogra, illetőleg őt terhelő kötelezettségre vonatkozik.
- a gondnokolt ingatlantulajdonának átruházására, vagy megterhelésére vonatkozó jognyilatkozatok érvényességéhez is a gyámhatóság hozzájárulása szükséges.

Átruházás alatt minden olyan jognyilatkozatot érteni kell, amelynek folytán a gondnokolt ingatlan tulajdona akár részben, akár egészében más személy tulajdonába kerül. Így nem csak az adásvételi, ajándékozási jogügylethez, de az ingatlan csere-, valamint az adásvétellel vegyes csereszerződéshez, az ingatlanra vételi jogot engedő szerződéshez, vagy ingatlanhányad esetén a közös tulajdon magához váltással történő megszüntetéséhez is szükséges a gyámhatóság jóváhagyása, ha nem a gondnokolt a magához váltó fél.

Nincs szükség a gyámhatóság jóváhagyására abban az esetben, ha

- a gondnokolt szerezi meg az ingatlan tulajdonjogát mégpedig
- őt terhelő ellenérték nélkül (ingyenes szerződéssel, pl. ajándékképpen) és
- a tulajdonszerzésre vonatkozó szerződés megkötésével egyidejűleg kerül sor a haszonélvezeti jog alapítására.

Csak gyámhatósági jóváhagyással érvényes a jognyilatkozat, ha az a gondnokoltnak a gyámhatósághoz beszolgáltatott vagyonát érintő rendelkezést tartalmaz. A gyámhatóságnak a gondnokot kirendelő határozatában rendelkeznie kell arról, hogy milyen összeghatárt meghaladó értékű vagyontárgyra, vagyoni értékű jogra vonatkozó jognyilatkozat megtételéhez kell a gyámhatóság jóváhagyását beszerezni. Ugyancsak gyámhatósági jóváhagyásra szorul a gondnok kötelezettségvállalást tartalmazó jognyilatkozata abban az esetben, ha a gondnokolt gazdálkodó szervezet tagja (részvényese), és a vállalt kötelezettség összege a gondnokolt vagyoni hozzájárulásának 50%-át, de legalább a 100 000 Ft-ot meghaladja.

16/A. § (1) A korlátozott cselekvőképességen és a cselekvőképtelenségen alapuló semmisségre csak annak érdekében lehet hivatkozni, akinek a cselekvőképessége korlátozott vagy hiányzik.

(2) Aki cselekvőképességét illetően a másik felet megtéveszti, ezért felelősséggel tartozik, és felelőssége alapján a szerződés teljesítésére is kötelezhető.

A semmis szerződés érvénytelenségére bárki hivatkozhat. A cselekvőképességet korlátozó, vagy kizáró gondnokság alá helyezett jognyilatkozataira a relatív semmisség szabályai irányadók.

A teljes belátási képességgel nem rendelkező személyek jognyilatkozatának érvénytelenségére - azaz arra, hogy hiányzik a gondnok nyilatkozata, az előírt gyámhatósági jóváhagyás, vagy olyan nyilatkozatról van szó, amely még gyámhatósági jóváhagyással sem tehető érvényesen - csak a korlátozottan cselekvőképes vagy cselekvőképtelen személy érdekében lehet hivatkozni. Az ellenérdekű fél tehát nem kérheti a szerződés érvénytelenségének megállapítását arra alapítva, hogy a vele szerződő fél korlátozott cselekvőképességgel rendelkezett vagy cselekvőképtelen volt. Ez a szabály nem csupán azt jelenti, hogy csak az egyik fél érdekében lehet hivatkozni az érvénytelenségre, de azt is, hogy ha a megkötött szerződés a teljes cselekvőképességgel nem rendelkező személy érdekeinek megfelel, akkor érvényben marad és senki sem hivatkozhat az érvénytelenségre.

Ifj. dr. Lomnici Zoltán